

הרב יואל פרידמן

דין שסק רבעי ששכחו לבערו בפסח של שנת השמיטה

שאלה

מי שהיו לו פירות מעץ שסק בשנתו הרביעית בערב פסח השנה (שנת השמיטה) - האם היה צריך לקיים בהם את מצוות הביעור? מה דין הפירות לאחר הפסח, אם הוא לא ביער?

תשובה

א. מצוות ביעור המעשר כוללת גם את אכילת הרבעי בירושלים. בימינו, שאין אוכלים את הרבעי, היה צריך לחלל אותו לפני זמן הביעור (ערב שביעי של פסח של השנה השביעית).¹ וכן נאמר במשנה (מע"ש פ"ה מ"ג): 'כרם רבעי בית שמאי אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור ובית הלל אומרים יש לו...! ובנוגע לווידוי נאמר (שם מ"ו): כיצד היה הוידוי: בערתי הקדש² מן הבית - זה מעשר שני ונטע רבעי'. וכן פסק הרמב"ם (הל' מע"ש פי"א ה"ז-ה"ח):

אינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחת מן המתנות... כיצד הוא עושה אם נשאר

אצלו תרומה ותרומת מעשר נותנה לכהן... נשאר אצלו פירות מעשר שני של ודאי

או נטע רבעי או מעות פדייתן ה"ז מבערין ומשליך לים או שורף...

ב. עקרונית אנו פוסקים שאם לא ביערו או חיללו את המעשר השני או הרבעי בעת ביעור המעשרות, אזי הפירות או מטבעות המעשר השני נאסרים, ויש לאבד אותם בעת שנזכרים שלא חיללום או ביערום.³

ג. השאלה המעניינת היא אלו פירות רבעי היו חייבים בביעור? בספרי (דברים יד, כח) מבואר שזמן הביעור הוא בפסח, מפני שזהו הזמן האחרון שפירות השנה הקודמת נקטפים; וזו לשונו:

כי תכלה לעשר רגל שמעשר כלה בו הוי אומר זה חג הפסח... ברביעית מפני

מעשר עני שבשלישית, בשביעית מפני מעשר עני שבשלישית. יכול אף שנה של

שביעית תהא חייבת בביעור ת"ל שנת המעשר שנה חייבת במעשר יצאה שנה

שביעית שאינה חייבת במעשר...

כלומר, בפסח של השנים הרביעית והשביעית יש לבער את הפירות של שלוש השנים

1. מע"ש פ"ה מ"ו.

2. וכן להלן בהי"ב: 'הקדש זה מע"ש ונט"ר הקרויין קדש', וכדברי הגמ' קידושין נד ע"ב: 'דב"ה גמרי קדש קדש ממעשר'.

3. מנחת שלמה, ח"א סי' סה; קטיף שביעית, עמ' 336 סעי' כב והערה 21; אף שהמנחת חינוך, מצווה תרו, מסתפק בכך, והחזו"א, דמאי סי' ב ס"ק ז, מקל וסובר שאפשר לחלל את המעשר השני והרבעי גם לאחר זמן הביעור.

שקדמו להן. יתר על כן, בהמשך הספרי מבואר שירק שנקטף בשנה הרביעית אינו חייב בביעור בפסח של אותה שנה: 'של שנה ההיא אתה מבער ואי אתה מבער ירק שיצא מראש השנה ועד הפסח'. אמנם הגרא"ד רוזנטל⁴ סובר שמגבלת הזמן האמורה נוגעת רק לביעור מעשר: ברביעית מבערים את הפירות של שלוש השנים הראשונות, בשביעית מבערים את הפירות של שלוש השנים האחרונות ובשביעית פטורים מן המעשר. אך מגבלת זמן זו אינה נוגעת לרבעי וחלה⁵, שכן רבעי וחלה אינם קשורים למחזור זה של השנים, ואין משמעות לשנת השמיטה, כי חייבים בהם גם בשנת השמיטה. אין גם משמעות למניין השנים בתוך מעגל השנים לשמיטה. לכן חייב אדם לבער את כל פירות הרבעי שמצויים ברשותו בערב פסח של השנה הרביעית או השביעית. לפי זה, גם אם הפירות חנטו לאחר ט"ו בשבט תשע"ה והם פירות שביעית, ואף למניין שנות המעשר הם אינם משתייכים לשנה השישית; הם חייבים ברבעי, והיה צריך לבער אותם בערב פסח של שביעית.⁶ אמנם הגרש"ז אויערבאך⁷ סובר שרבעי צמוד למעשר שני ומקביל לו, שכן רבעי נלמד ממנו ('קדש - קדש', כדלעיל). וכיוון שבשביעית יש לבער רק את הפירות של השנה השישית (ואלו שלפניה), ואין חיוב ביעור לפירות השנה השביעית - גם אין חיוב ביעור לפירות רבעי שחנטו לאחר ט"ו בשבט של השנה השביעית.⁸

למעשה, אף שלכתחילה היה צריך לבער את הפירות שנקטפו⁹ בערב פסח שעבר, ומהיות טוב אל תקרי רע', בוודאי אין לאסור אותם בדיעבד, ואפשר לחלל אותם גם לאחר זמן הביעור.¹⁰

4. מובא בקיצור בכרם ציון, הלכות פסוקות סוף הל' ערלה; וביתר אריכות, הליכות שדה 70 (תשנ"א), 'זמן ביעור נטע רבעי וחלה', עמ' 12-14; וע"ע שם גיליון 71 (תשנ"א), 'זמן ביעור חלה ודין ישן וחדש בחלה', עמ' 5-8, בעניין ביעור חלה.
5. עי' בשו"ת מנחת יצחק, ח"ח סי' קה, שמסיק שעיסה שלשו אותה לפני פסח של שנה רביעית והקמח הוא מתבואה של שנה שלישית (או לפני פסח של שנה שביעית והקמח משנה שישית) - חייבת בביעור. יוצא אפוא שחלה שונה ממעשר, כי מה שלשים ברביעית ובשביעית חייב בביעור.
6. וכן פסק גם הגר"ש אלישיב, מובא בס' משפט ארץ (תשנ"ח), תרומות ומעשרות, עמ' 241, והערות יח-יט. ואמנם צ"ע לפי"ז, כי הרבעי חל גם במחובר בשעה שמגיע לבוסר [עי' במאמרנו 'דילול רבעי', אמונת עתיך 97, עמ' 58-63]. לעומת זאת לדעת הרמב"ם, הל' מע"ש פ"ט ה"ב, אי אפשר לחלל במחובר, ולדעת התוספות, ב"ק סט ע"א, ד"ה אימא וד"ה כל הנלקט, עקרונית אפשר לחלל במחובר [ועי' במאמרנו שם]. נוסף על כך נחלקו האחרונים האם אפשר לחלל בשל שביעית, כיוון שהפירות הם הפקר, עי' במש"כ הגרש"ז א (שמואב להלן) ובקהילות יעקב, זרעים, סי' כ.
7. קול התורה מט (תשס"א), 'בענין פירות הדר בשביעית ובדין רבעי בשביעית', עמ' לד-לו [מובא בשנית עם השמטות ועריכה במנחת שלמה, ח"ג סי' קלב אות יא]; וכן פסק גם הגר"ח קנייבסקי, דרך אמונה, הל' מע"ש פי"א אות לה, וע"ע שם אות סו.
8. הגרש"ז אויערבאך, שם, מסתפק במקרה שהפירות חנטו לפני ט"ו בשבט, שכן מצד מניין שנות המעשר הם של שנה שישית, אך מצד דיני שביעית הם רבעי של שביעית.
9. עי' לעיל הערה 6, אך מסתבר שכל עוד לא נקטפו הפירות, ובוודאי אם עדיין לא הבשילו, אין חובת ביעור, כי אי אפשר לאכול אותם בירושלים, וצ"ע.
10. וכדברי החזו"א, שם.